Bobek, M. - Molek, P. - Šimíček, V. (eds.)
KOMUNISTICKÉ PRÁVO V ČESKOSLOVENSKU
Kapitoly z dějin bezpráví

Zdeněk Kühn
ZLOČIN A TREST

Vzor citace:

Kühn, Z. Zločin a trest. In Bobek, M. - Molek, P. - Šimíček, V. (eds.) Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví. Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita: Brno, 2009, str. 207-227. Přístupné na http://www.komunistickepravo.cz

Tato kapitola byla v plném znění zveřejněna ke studijním a výzkumným účelům na internetových stránkách

http://www.komunistickepravo.cz

Všechna práva vyhrazena.

Zdeněk Kühn

Zločin a trest

Obsah

Komunistické zločiny a jejich judikatorní reflexe po roce 1989
1. Pozitivismus a anti-pozitivismus v komunistických justičních zločinech
2. Judikatorní potýkání se se zločiny komunismu po roce 1989
   2.1 Otázka promlčení komunistických trestných činů
   2.2 Střelba na hranicích
   2.3 Justiční vraždy
   2.4 Další problémy postihu komunistických zločinů
3. Jak se justice po roce 1989 vyrovnala s úkolem postihnout zločiny komunistického režimu?

ZLOČIN A TREST

Komunistické zločiny a jejich judikatorní reflexe po roce 1989

Zdeněk Kühn

Základní literatura: Boháč, L. Vlastizrádci věrní zákonům a jiné případy. Deset let Úřadu pro dokumentaci a vyšetřování zločinů komunismu. Listy č. 1/2006 (přístupné na http://www.listy.cz); Boháč, L. Po Václavu Bendovi. Deset let ÚDV – pokračování. Listy 2/2006 (http://www.listy.cz); Grosswald Curran, V. Fear of Formalism: Indications from the Fascist Period in France and Germany of Judicial Methodology's Impact on Substantive Law. 35 Cornell International Law Journal 101 (2002); Kühn, Z. Aplikace práva soudcem v éře středoevropského komunismu a transformace. Analýza příčin postkomunistické právní krize. C. H. Beck: Praha, 2005; Löbl, E. Svedectvo o procese. Vydavatelstvo politickej literatury: Bratislava, 1968; Osiel, M. Dialogue with Dictators: Judicial Resistance in Argentina and Brazil. 20 Law & Soc. Inquiry 481 (1995); Uhl, P. Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla. C. H. Beck: Praha, 1998.

Po konci totalitárních režimů bývá obvyklé vinit právní pozitivismus a s ním spojený nekritický vztah k textům zákona ze selhání justice. Nejslavnější bylo jistě vystoupení Gustava Radbrucha v Německu po roce 1945. Podle Radbrucha učinila pozitivistická filozofie soudce nezpůsobilými odmítnout extrémně nespravedlivé zákony jako právo.[1] V postkomunismu se tato teze o selhání právního pozitivismu stala velmi rozšířenou[2] a byla dokonce institucionalizována nálezem Ústavního soudu ČR, podle něhož dějiny 20. století spjaté s existencí totalitních států prokazují, že *„mechanické ztotožnění práva s právními texty se stalo vítaným nástrojem totalitní manipulace. Učinilo zejména z justice poslušný a nemyslící nástroj prosazování totalitní moci*."[3]

[1] Pro Radbruchovu klasickou kritiku po roce 1945 srov. Radbruch, G. Fünf Minuten Rechtsphilosophie, Rhein-Neckar-Zeitung, 12. 9. 1945, přetištěno in: Radbruch, G. Rechtsphilosophie, K. F. Koehler: Stuttgart, 1950, str. 335–337.

[2] Srov. pro českou diskusi zejména Holländer, P. Nástin filosofie práva (úvahy strukturální). Všehrd: Praha, 2000. V Polsku srov. zejména Morawski, L. Spór o pojecie państwa prawnego, Państwo i Prawo, sv. 49, č. 3, str. 3–12 (1994), resp. týž, Positivist or Non-Positivist Rule of Law (Polish Experience of a General Dilemma). In: Krygier, M., Czarnota, A. (eds.): The Rule of Law after Communism. Problems and Prospects in East Central Europe. Ashgate: Dartmouth, 1999, str. 39 a n.

[3] Sb.n.u. ÚS, sv. 9, str. 399 a n. (nález Pl. ÚS 33/97), vyhlášený také ve Sbírce zákonů pod č. 30/1998 Sb. („*Liška Bystrouška vs. Jezevčík Bertík*" aneb kauza běhu lhůty pro vrácení zákona prezidentem republiky podle čl. 50 Ústavy). K tomuto názoru kriticky Pavlíček, V. Několik poznámek k právním principům v procesu transformace ústavních systémů. In: Boguszak, J. (ed.): Právní principy. Vydavatelství 999: Pelhřimov, 1999, str. 127 a n.

www.komunistickepravo.cz

Zkušenost diktatur a totalitárních režimů ale ukazuje, že jak pozitivismus, tak anti-pozitivismus mohou přispívat k extrémní nespravedlnosti. Ve své nedávné práci věnované soudcovské praxi a jejímu příspěvku k persekuci Židů v nacistickém Německu a vichistické Francii v letech 1940–1944 americká teoretička Vivian Grosswald Curran přesvědčivě ukazuje, že *„post-fašistická tendence přikládat odpovědnost za soudcovskou nespravedlnost právnímu pozitivismu byla omylem“*.[4] Přestože na jedné straně německá nacistická justice dosahovala podpory antisemitské politiky aplikací obecných klauzulí občanského zákoníku[5] nebo dokonce nejrůznějšími nepsanými kategoriemi,[6] a francouzská vichistická justice, na straně druhé, věrna tradicím kognitivistického stylu francouzského soudcovského rozhodnutí, používala kryptickou a na liteře zákona (přinejmenším zdánlivě) založenou formu soudcovského odůvodnění, výsledek obou zásadně odlišných metodologií byl identický.

Německé soudy, dovozuje Grosswald Curran, by i bez obecných klauzulí *„byly dosáhly chtěného výsledku, tedy připravit Židy téměř o veškerou právní subjektivitu, stejně jako tohoto výsledku i bez použití obecných klauzulí skutečně dosáhly francouzské soudy“*.[7] To, co určovalo výsledek soudcovského rozhodování jak ve Francii během 2. světové války, tak v Německu počínaje rokem 1933, *„byla politická ideologie, a detaily soudcovské metodologie byly pro výsledek těchto případů mnohem méně významné“*.[8] To potvrzuje úvahy J. Wróblewského, že *„stupeň volnosti soudcovského rozhodování neurčuje ve svém výsledku ani politický obsah, ani politické funkce rozhodnutí. To odvisí od hodnot, které soud užívá, účelů, které soud má, a od funkcí rozhodnutí v konkrétním kontextu jeho realizace.“*[9]

Zkušenost střední Evropy vede k podobným závěrům. Ukazuje nám, že na počátku každého totalitárního režimu je klíčovým fenoménem nikoliv slepé následování zákonů, ale spíše slepé následování moci.

Ve střední Evropě druhé poloviny 20. století je možno nalézt jak anti-pozitivismus a ideologii volné aplikace práva počátku 50. let, tak postupně se vytvářející rigidní zákonný pozitivismus a ideologii vázané soudcovské aplikace práva let pozdějších. Obojí metodologie byly s to posloužit totalitárním režimům, byť pozitivistická metodologie tak činila jak bezmocí justice rozhodovat o porušování lidských práv, tak selektivním anti-formalismem politických procesů let sedmdesátých a osmdesátých. Příkladem bude v následující části kauza Plastic People of the Universe, kde soud prvního stupně i soud odvolací došly ke stejnému výsledku užitím dvou diametrálně odlišných metodologií (v prvním stupni vypjatý formalismus, v druhém stupni explicite zdůrazněný anti-formalismus). Druhá část této kapitoly pak poskytne detailní analýzu judikatury českých soudů, čelících obžalobám pachatelů trestných činů spáchaných v zájmu komunistické moci v letech 1948 až 1989.

1. Pozitivismus a anti-pozitivismus v komunistických justičních zločinech

Nejnázornějším příkladem formalistického odůvodnění je ostře sledovaná kauza 70. let, trestní postih členů hudební skupiny Plastic People of the Universe. Kauza Plastic People byla částí rozsáhlé akce normalizačního režimu postihující na komunistickém režimu nezávislou kulturu. Byla založena v podstatě na tom, že na svých koncertech hudebníci používali také vulgární výrazy. Skutečným důvodem bylo to, že „Plastici“ nebyli organizováni v tehdejších mládežnických organizacích závislých na normalizačním režimu a že vytvářeli na režimu nezávislou a režimem opovrhující skupinu.[10]

Jedenáctistránkový rozsudek Okresního soudu Praha-západ[11] z velké části toliko reprodukuje provedené důkazy a samotná právní analýza zabírá méně než tři strany. Obžaloba vinila členy skupiny toliko z toho, že při svých vystoupe-

[4] Grosswald Curran, V. Fear of Formalism: Indications from the Fascist Period in France and Germany of Judicial Methodology's Impact on Substantive Law. 35 Cornell International Law Journal 101 (2002), na str. 104. Srov. srovnávací studii soudní praxe ve vojenských diktaturách v Argentině a Brazílii, Osiel, M. J. Dialogue with Dictators: Judicial Resistance in Argentina and Brazil. 20 Law & Soc. Inquiry 481 (1995), na str. 488, kde Osiel zdůrazňuje, že jak pozitivistická, tak anti-pozitivistická metodologie mohou sloužit soudcovské rezistenci vůči autoritativním režimům. I pozitivismus podle Osiela může dobře posloužit při eliminaci nespravedlností autoritativního režimu, zejména s ohledem *na „profesionální konvence o tom, co se rozumí přesvědčivým právním argumentem“*.

[5] Jak přesvědčivě dokazuje Ingo Müller, starý zákonný pozitivismus byl v Německu 30. let mrtev, resp. přežíval jen v relativně malé skupině právníků-republikánů, zatímco odpůrci meziválečného výmarského zřízení si přisvojili nejrůznější anti-pozitivistické doktríny. Viz Müller, I. Hitler's Justice. The Courts of the Third Reich. Harvard University Press: Cambridge, Massachusetts, 1991.

[6] Tamtéž (německá judikatura dokonce před přijetím norimberských zákonů zakázala sňatky mezi „árijci“ a Židy. Na základě čeho? Aplikací přesvědčení německého národa o „správném“ právu.).

[7] Grosswald Curran, cit. výše, pozn. č. 4, str. 173. Srov. obdobně Ott W., Buob F., Did Legal Positivism Render German Jurists Defenceless During the Third Reich? 2 Social and Legal Studies 91 (1993), zejm. str. 101, kde autoři argumentují, že zákonný pozitivismus *„ztratil svou vůdčí roli již ve Výmarské republice, a právní myšlení národního socialismu bylo diametrálně odlišné od právně pozitivistického myšlení. Metody vkládání nespočetných obecných klauzulí do zákonů, tak oblíbených mezi nacisty (například „zdravé cítění lidu“ v ust. § 2 trestního zákoníku v jeho verzi ke dni 28. 6. 1935), explicitní zrušení principu nulla poena sine lege ve stejné části tohoto kodexu, časté intervence v trestních řízeních proti členům SS a SA […], a hromadné zabíjení pacientů na klinikách na základě tajného Vůdcova příkazu o euthanasii […] by mohly být odmítnuty zcela jasně z pozice právního pozitivismu.“*

[8] Grosswald Curran, cit. výše, pozn. č. 4, str. 177.

[9] Wróblewski, J. The Judicial Application of Law. Kluwer Academic Publishers: Dordrecht, 1992, str. 300.

[10] Srov. stránky skupiny na adrese www.kandl.cz/plasticpeople/default.aspx.

[11] Viz rozsudek Okresního soudu Praha-západ ze dne 23. 9. 1976 ve věci vedené pod sp. zn. T 379/76, věc Ivan Jirous a spol., kauza Plastic People of the Universe – výtržnictví, přístupné na www.jurisprudence.cz, komentované judikáty, rok 2005, č. 2.

www.komunistickepravo.cz

ních používali „vulgární výrazy“ *„příčící se občanské morálce a zásadám estetického cítění“*.[12] Tím se měli dopustit trestného činu výtržnictví podle § 202 trestního zákona (jehož skutková podstata vycházela z toho, že pachatelem je ten, *„kdo se dopustí veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném hrubé neslušnosti nebo výtržnosti“*[13]). Naopak obžalovaní argumentovali tím, že používání těchto výrazů není v uměleckém projevu nijak neobvyklé, a nemůže být proto kriminalizováno.

Okresní soud v odůvodnění obsáhle vypočítal všechny koncerty uskutečněné obžalovanými, a uzavřel, že *„texty písní, patřících do repertoáru obžalovaných, postrádají uměleckou hodnotu, působí protispolečensky a svým obsahem jsou převážně vulgární“*.[14] Jen toto stručné hodnocení postačilo k subsumpci jednání obžalovaných hudebníků pod ustanovení § 202 trestního zákona, aniž se soud jakkoliv namáhal blíže specifikovat, v čem byla společnost činností obžalovaných hudebníků skutečně ohrožena. Soud údajnou hrubou neslušnost blíže nespecifikoval, a odkázal na texty písní obsažené ve spise. Soud věnoval podstatně větší prostor těm aspektům aplikace skutkové podstaty trestného činu výtržnictví, které byly nesporné, když dále upozornil, že činnost byla uskutečněna veřejně, protože před více než dvěma osobami současně přítomnými, současně na místě veřejnosti přístupném, přičemž kvalifikovaná skutková podstata byla rovněž dána, neboť čin prý byl spáchán organizovanou skupinou pachatelů.[15]

Prvostupňový soud tedy ukázal, že i v politických kauzách lze pro režim velmi efektivně rozhodovat na základě sylogistické mechanické aplikace právní normy. Výsledkem byly několikaleté nepodmíněné tresty pro všechny obžalované.

Během měsíce a půl bylo rozhodnutí soudu prvého stupně potvrzeno soudem odvolacím. Teprve tento soud vnesl do kauzy socialistickou rétoriku. Soud potvrdil formalistické vývody prvostupňového soudu a následně přidal trochu socialistického anti-formalismu, totiž poměrně otevřeně přiznal, co je hlavním cílem trestního postihu členů Plastic People, tedy jejich vybočení z konformistického ideálu socialistické „zábavné hudby“ budované socialistickou „kulturní frontou“: *„K podrobným a přesvědčivým* [sic] *vývodům, jimiž soud I. stupně v napadeném rozsudku zdůvodňuje svůj výrok o vině, dodává odvolací soud, že náš trestní zákon chrání základní zájmy naší společnosti při jejím úsilí o ochranu a realizaci našich socialistických vymoženosti a cílů. K těmto úkolům patří také snaha o tvorbu socialistické kultury, která je nezbytná pro formování nového, socialistického profilu pracujícího člověka, pro upevnění jeho třídního uvědomění a pro jeho tvořivou účast na výstavbě nového, socialistického společenského řádu. Zábavná hudba je integrální součástí tohoto progresivního kulturního úsilí naší společnosti. Obžalovaní svými závadnými vystoupeními [...] se dostali do hlubokých rozporů s uvedenými zájmy naší společnosti. Jejich činnost*

[12] Tamtéž, str. 4.
[13] Trestní zákon ve znění do 31. 12. 1991.
[14] Cit. rozsudek Okresního soudu Praha-západ, pozn. č. 11, str. 8.
[15] Tamtéž, str. 9.

byla výrazně a převážně protispolečenská, ohrožující zejména správnou a zdravou socialistickou výchovu naší mladé generace, jíž vystoupení obžalovaných byla převážně věnována. ... [Činnost obžalovaných byla] *programem, který svou destruktivní povahou narušoval pozitivní úsilí naší kulturní fronty o vytváření skutečných uměleckých hodnot, které pomáhají realizovat humánní a ušlechtilé cíle celé naší společnosti*.“[16]

Jakkoliv tedy soud prvostupňový uplatnil ve svém odůvodnění toliko argumenty čistě formální, zcela v duchu zákonného pozitivismu, zatímco soud odvolací přidal argumenty anti-formalistické, na výsledku to pro obžalované nemělo žádný vliv. Vysoké nepodmíněné tresty odnětí svobody byly totiž odvolacím soudem potvrzeny.

Československý právní systém, resp. právo v knihách konce let 40. a počátku let 50., byl nesporně mnohem demokratičtější a liberálnější než právo v knihách posledních tří komunistických dekád. Ústava 9. května 1948 na rozdíl od Socialistické ústavy (1960) poskytuje mnohem hodnověrnější katalog lidských práv; princip vedoucí role komunistické strany byl ústavně zakotven teprve v roce 1960. Nejhorší zločiny komunistické diktatury se však odehrály právě v době československého stalinismu konce 40. a počátku 50. let minulého století.

Je pravdou, že zákonný pozitivismus a ideologie vázané aplikace práva mohou učinit soudce nezpůsobilým bránit demokratické hodnoty proti autoritativním režimům, jak se stalo i ve střední Evropě v 70. a 80. letech. Zákonný pozitivismus pak jistě může učinit z justice *„poslušný a nemyslící nástroj prosazování totalitní moci“*.[17] Bylo by však nesprávné, pokud bychom zapomínali, že ideologie zákonného pozitivismu může stejně tak čelit nezákonným aktům diktatury, jak se stalo např. ve válečném slovenském státě. Podle předního historika slovenského holokaustu L. Lipschera se slovenské soudy chovaly ze všech státních orgánů k perzekvovaným slovenským Židům nejkorektněji a v prosinci 1943 dokonce slovenský Nejvyšší správní soud na základě v zásadě pozitivistických argumentů dovodil protizákonnost zabavování židovského majetku.[18] Zákonný pozitivismus a formalismus je tedy dvojsečný fenomén: rehabilitační rozsudky 60. let rušící verdikty v kauzách stalinských justičních zločinů si vystačily s legalistickým odůvodněním, protože rozhodování stalinistických soudců 50. let bylo jasně v rozporu s tehdejšími zákony,[19] a naopak Okresní soud Praha-západ ve výše analyzova-

[16] Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 11. 11. 1976 ve věci vedené pod sp. zn. 5 To 403/76 (odvolací řízení ve věci Ivan Jirous a spol., kauza Plastic People of the Universe, přístupné na www.jurisprudence.cz, komentované judikáty, rok 2005, č. 2), str. 5. Povšimněme si neustálého zdůrazňování „našich“ zájmů, „naší“ společnosti atd.
[17] Viz výše cit. pozn. č. 3 (nález Pl. ÚS 33/97).
[18] Lipscher, L. Židia v slovenskom štáte 1939–1945. Print-servis: Bratislava, 1992, str. 177. Soudní rozhodnutí z prosince 1943 bohužel nemáme k dispozici, vycházíme toliko z informací uvedených v Lipscherově knize.
[19] Rehabilitační rozsudek Nejvyššího soudu je obsažen např. v příloze knihy Löbl, E. Svedectvo o procese. Vydavatelstvo politickej literatury: Bratislava, 1968.

www.komunistickepravo.cz

ném rozhodnutí vyhověl politické objednávce normalizačního režimu a potrestal hudebníky v kauze Plastic People na základě vypjatě formalistické argumentace.

Do jaké míry tedy pozitivismus přispěl k nespravedlnostem reálného socialismu v posledních třech dekádách její existence? Domnívám se, že odpověď jednoznačně odsuzující, či naopak glorifikující pozitivistickou metodologii by byla naivní. Jakýkoliv významnější odpor k porušování lidských práv by bylo možno očekávat jen od soudců sebevědomých, vzdělaných, hodnotově pevně zakotvených. Tedy přesně opak stavu justice zničené 2. světovou válkou, stalinismem a všeobecným rozkladem lidských hodnot v režimu reálného socialismu. Zdá se ostatně, že rezistence jsou schopni jen soudci v režimech autoritářských, nikoliv však totalitárních, kde všudypřítomný stát jistě neponechá nekontrolovanou právě justici. Právě proto lze nalézt akty soudcovské rezistence vůči vládnoucímu režimu v latinskoamerických diktaturách 60. až 80. let, nikoliv však v zemích reálného socialismu plně kontrolovaných komunistickou stranou.[20]

Socialistický pozitivismus se projevoval nejčastěji naprostou pasivitou justice a odmítáním soudců angažovat se z procesních důvodů tam, kde by toho bylo k ochraně práv zapotřebí.[21] Socialistická právní kultura pěstovala ustrašené a nesebevědomé soudce, soudce plně závislé na vládnoucím režimu, soudce, kteří si svého nerovnoprávného postavení byli plně vědomi. Legislativní optimismus jako víra ve všeřešící zákon a centralizační tendence totalitárního státu včetně důrazu na sjednocovací činnost Nejvyššího soudu nejrůznějšími směrnicemi a stanovisky tyto aspekty dále prohlubovaly. J. Bičovský během Pražského jara 1968 velmi případně poznamenal, že *„směr pěstující hypertrofii direktiv podceňuje člověka vůbec“*.[22] *„Volání po směrnicích, rozborech, instrukcích, prostě po názorech někoho jiného místo zaujetí vlastního názoru opravdu bylo svědectvím úpadku soudcovské nezávislosti, projevem sebeponížení.“*[23]

Přes toto všechno byl zákonný pozitivismus a vázaná ideologie aplikace práva v podmínkách reálného socialismu spíše pozitivním fenoménem, a ve vztahu k možným socialistickým nespravedlnostem měl spíše defenzivní roli. Pokud by totiž československé soudy masověji aplikovaly direktivu předkládanou jim Nejvyšším soudem ČSSR, podle níž *„znalost současné politiky Komunistické strany Československa a uplatňování její vedoucí úlohy jsou hlavními podmínkami a zárukami třídní interpretace a aplikace práva“*,[24] vedlo by to k aktivistickému rozhodování a mnohem masovějšímu porušování zákona, než k jakému během posledních dvou dekád existence komunistické moci v Československu skutečně došlo. Jak v roce 1978 ve své slavné eseji Moc bezmocných poznamenal na základě svých četných zkušeností s komunistickou justicí Václav Havel, *„mnohokrát jsem se na vlastní oči přesvědčil, jak policista, prokurátor či soudce – má-li co do činění se zkušenějším chartistou, odvážnějším advokátem a je-li dokonce (jako jedinec s jménem, vytržený z anonymity aparátu) vystaven pozornosti veřejnosti – úzkostlivě najednou začíná dbát toho, aby rituál neměl trhlinku; na tom, že se za rituálem skrývá mocenská zvůle, to sice nic nemění, avšak už sám fakt této úzkostlivosti přece jen tu zvůli nevyhnutelně reguluje, omezuje, brzdí.“*[25]

Pokud by snad českoslovenští soudci vskutku následovali instrukce československého Nejvyššího soudu a pokud by snad vskutku brali v potaz hodnotové soudy a politické konsekvence, mělo by to pro spravedlnost ve státech reálného socialismu v 70. a 80. letech mnohem osudovější následky. Čelíc upadajícímu totalitárnímu režimu by mohla být prázdná forma práva vyplněna jediným obsahem přístupným v upadající totalitární společnosti, tj. politikou komunistické strany, jediné síly schopné „zprostředkovat“ význam doktrín vulgarizovaného „marxismu-leninismu“. Výše podaný příklad anti-formalistické „hodnotové“ argumentace odvolacího soudu v kauze Plastic People je dostatečně výmluvný. Jak na pozadí srovnání diktatur Latinské Ameriky s totalitárními státy střední a východní Evropy poznamenal Mark Osiel, je velmi nepravděpodobné, že by jakékoliv morální úvahy soudce v totalitárním státě mohly být nezávislé na dominantních politických silách. Tento zásadní problém nemůže být opomenut žádnou realistickou teorií soudcovské aplikace práva, adresovanou *„soudcům, které asi budeme mít, a ne herkulovským ságám ideální teorie“*.[26]

2. Judikatorní potýkání se se zločiny komunismu po roce 1989

2.1 Otázka promlčení komunistických trestných činů

Rozpor mezi pozitivismem a anti-pozitivismem může mít jistý význam při následném řešení potrestání zločinů totalitárních režimů, kdy je nutno pro potrestání těchto zločinů aplikovat předchozí právo vytvářené totalitární mocí. Po-

[20] Na to opakovaně poukazuje ve své práci Osiel, M. Dialogue with Dictators: Judicial Resistance in Argentina and Brazil. 20 Law & Soc. Inquiry 481 (1995).

[21] Srov. Uhl, P. Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla. C. H. Beck: Praha, 1998, str. 44 a n. (popisující postih politického disentu v Československu) a Markovits, I. Imperfect Justice. An East-West German Diary. Clarendon Press: Oxford, 1995, str. 48 a n. (popisující procesní důvody víceméně formalistického charakteru, na základě kterých se justice NDR vyhýbala vstupovat do politických kauz).

[22] Borovský, J. Některé pohledy na problémy soudcovské nezávislosti, Socialistická zákonnost, 1968, č. 3, str. 402, na str. 407.

[23] Tamtéž.

[24] Viz Směrnice pléna Nejvyššího soudu Československé socialistické republiky k hlavním ideologickým problémům v rozhodovací činnosti soudů a státních notářství. Sb. s. r. 1974, str. 441–458, na str. 456. Blíže k tomu kapitola *Ideologie aplikace práva v době reálného socialismu*, obsažena v části první této publikace.

[25] Havel, V. Moc bezmocných. In: Havel, V. Spisy 4. Eseje a jiné texty z let 1970–1989. Torst: Praha, 1999, str. 301.

[26] Srov. Osiel, M. J., cit. výše, pozn. č. 20, str. 503 (s narážkou na Dworkinova Herkula).

www.komunistickepravo.cz

kud přijde na scénu argument přirozeným právem, lze „zákonům“ vytvořeným během totalitárního režimu odejmout jejich z hlediska přirozenoprávního toliko zdánlivý právní statut, a tím se tak vyhnout dilematu retroaktivního trestání.[27] V české praxi jde v prvé řadě o slavný nález Ústavního soudu ve věci ústavnosti zákona o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu. Zákon stanovil, že do *promlčecí* lhůty trestných činů se nezapočítává doba od 25. února 1948 do 29. prosince 1989, *„pokud z politických důvodů neslučitelných se základními zásadami právního řádu demokratického státu nedošlo k pravomocnému odsouzení nebo zproštění obžaloby“*.[28]

Český Ústavní soud toto ustanovení neshledal protiústavním, když podle něj *„Ústava České republiky není založena na hodnotové neutralitě, není jen pouhým vymezením institucí a procesů, ale včleňuje do svého textu i určité regulativní ideje vyjadřující základní nedotknutelné hodnoty demokratické společnosti. Ústava akceptuje a respektuje princip legality jako součást celkové koncepce právního státu, neváže však pozitivní právo jen na formální legalitu, ale výklad a použití právních norem podřizuje jejich obsahově materiálnímu smyslu, podmiňuje právo respektováním základních konstitutivních hodnot demokratické společnosti a těmito hodnotami také užití právních norem měří. To znamená i při kontinuitě se ‚starým právem‘ hodnotovou diskontinuitu se ‚starým režimem‘. Toto pojetí ústavního státu odmítá formálněracionální legitimitu režimu a formální právní stát.“*[29] V této souvislosti

[27] Dilemata této otázky jsou přesvědčivě demonstrována na slavném sporu Harta a Fullera co se týče německé nacistické minulosti a kauzy tzv. „odporného udavače“, který denunciací příbuzného dosáhl smrti dotčené osoby před nacistickými soudy, viz Hart, H. L. A. Positivism and the Separation of Law and Morals. 71 Harv. L. Rev. 593 (1958); Fuller, L. L. Positivism and Fidelity to Law – A Reply to Professor Hart. 71 Harv. L. Rev. 630 (1958). Zatímco Fuller měl za to, že relevantní nacistický zákon nemohl být vůbec právem, a tedy po roce 1945 potrestaná osoba se na svou obranu nacistického práva vůbec dovolávat nemohla, Hart naopak trval na tezi, že pozdější trestání za jednání legální v dřívější době má nutně retroaktivní povahu. Ani Hart však nebyl proti takovému potrestání – trval však na tom, že právník musí takovýto postup otevřeně pojmenovat, a neschovávat se za Fullerův jusnaturalistický háv.

[28] Zákon č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu, § 5.

[29] Nález Pl. ÚS 19/93, Sb. n. u. ÚS sv. 1, str. 1 a n. (také č. 14/1994 Sb.). Úvahy českého Ústavního soudu zde byly ovlivněny předchozím rozhodnutím federálního Ústavního soudu, kterým tento soud odmítl zrušit pro protiústavnost lustrační zákon: *„Na rozdíl od totalitního systému, který byl založen na okamžitém účelu a nikdy nebyl vázán na právní zásady, tím méně pak zásady ústavní, demokratický stát vychází ze zcela odlišných hodnot a kritérií. Každý stát, tím spíše takový, který byl nucen strpět po dobu více než 40 let porušování základních práv a svobod ze strany totalitní moci, má právo k nastolení demokratického zřízení uplatnit taková zákonná opatření, která směřují k odvrácení rizika subverze, možné recidivy totality, nebo alespoň k jejich omezení. Právní jistota jako jeden ze základních pojmů a požadavků právního státu musí být tedy jistotou jeho obsahových hodnot. Současně budovaný právní stát, který vychází z hodnotové diskontinuity s totalitním režimem, nemůže proto přejímat taková kritéria, jež vycházejí z odlišného systému hodnot. Respektování kontinuity se starým hodnotovým systémem předchozího právního řádu by tedy nebylo zárukou právní jistoty, ale naopak bylo by zpochybněním hodnot nových,*

je podle Ústavního soudu nezbytnou součástí pojmu promlčení vůle, snaha a ochota státu trestný čin stíhat. Bez tohoto předpokladu nemůže být naplněn ani obsah pojmu promlčení, ani smysl tohoto právního institutu. Pokud stát určité trestné činy a určité pachatele stíhat nechce, je promlčení zbytečné: v těchto případech běh promlčení lhůty ve skutečnosti neexistuje a promlčení samo o sobě je fiktivní.

Nález českého Ústavního soudu vyvolal svého času velkou polemiku a byl značnou částí právní akademie i obecné justice opakovaně kritizován.[30] V polovině 90. let dokonce vyvolal tzv. „válku soudů“, kdy významná část soudců dlouho nález ÚS odmítala.[31] Nutno nicméně předeslat, že ve velké většině případů se soudy po roce 1993 zabývaly též aspektem promlčení, a zkoumaly, zda vskutku v době nesvobody z politických důvodů nedošlo k odsouzení nebo zproštění obžaloby. Ustanovení § 5 zákona o protiprávnosti komunistického režimu a odporu proti němu tak přinejmenším v případech zveřejněných na internetových stranách Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu[32] nebylo aplikováno mechanicky, ale bylo zpravidla vskutku podrobováno zkoumání, zda v daném případě jde či nejde o politicky motivovanou nečinnost na straně komunistického státu. Totéž ostatně nedávno zdůraznil Nejvyšší soud, který kromě explicitního potvrzení judikatury Ústavního soudu mj. uvedl:

„Politická moc založená na násilí se v principu střeží toho, aby se sama zbavovala vykonavatelů vlastního násilí. Při takovém politickém režimu se stát stává mnohem spíše garantem jejich beztrestnosti a faktické trestněprávní imunity. Překážka jejich trestního stíhání nemohla být přirozeně formulována veřejně a pozitivně zákonem, aby šlo o překážku stanovenou přímo zákonem ve smyslu shora uvedeném. Byla výsledkem tzv. socialistické zákonnosti, která přinášela celkově negativní stav právního vědomí v zemi, později též i povýšení vedoucí úlohy KSČ ve společnosti i ve státě

ohrožení právní jistoty ve společnosti a otřáslo by důvěrou občanů ve věrohodnost demokratického systému.“ (Ústavní soud ČSFR: Sbírka nálezů a usnesení, svazek 1, str. 56 a n.)

[30] Srov. např. dobový článek soudce ÚS Procházky – Procházka, A. Quo vadis …?, Právní rozhledy, 1996, č. 5, str. 212 (článek kritizuje praxi orgánů činných v trestním řízení, které nález – a v podstatě i zákon – dlouho ignorovaly).

[31] Srov. např. Šamalík, F. Pokus o puč „třetí moci“? Kauza zločinů komunismu. Právník, 1998, č. 3, str. 216 a n. Spor mezi ÚS a NS byl definitivně rozetnut až usnesením velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 7. 4. 2005, sp. zn. 15 Tdo 163/2005, v němž byl zaujat právní názor, že v žádném případě nepřichází v úvahu, aby velký senát vyslovil neústavnost nálezu Ústavního soudu publikovaného pod č. 14/1994 Sb., neboť to Nejvyššímu soudu evidentně nepřísluší. Velký senát trestního kolegia Nejvyššího soudu se pak ztotožnil s usnesením senátu Nejvyššího soudu ze dne 3. 12. 2002, sp. zn. 3 Tdo 730/2002 (nikoli tedy s rozhodnutími pod sp. zn. 4 Tz 81/2003 a 7 Tz 44/2002), v němž byl se zřetelem k citovanému nálezu Ústavního soudu zaujat právní názor, že při splnění podmínek stanovených v § 5 zákona č. 198/1993 Sb. není trestní stíhání nepřípustné, jestliže neuplynula promlčecí doba počítaná od 30. 12. 1989. Rozhodnutí publikována na http://www.nsoud.cz.

[32] http://www.mvcr.cz/policie/udv/rozsudky.

www.komunistickepravo.cz

na ústavní princip zakotvený přímo v čl. 4 [Ústavy ČSSR]*, ale především přímým produktem nelegálních praktik mocenských skupin skrývajících se pod tzv. třídním pojetím socialistického práva […].* [Tehdejší předpisy] *a priori garantovaly, že takový pachatel, který tvořil součást uvedené mocenské struktury, často jako ‚orgán státu' zpravidla v pozici příslušníka některé ozbrojené složky […] byl pod ochranou komunistického státu a komunistické moci, a tak byl v míře určené jejich zájmem ‚legibus absolutus'. Z těchto hledisek je třeba podle názoru Nejvyššího soudu, jestliže je v konkrétním případě zjištěna taková překážka ve smyslu § 5 cit. zák. č. 198/1993 Sb. […] považovat ji za zákonnou překážku ve smyslu § 67 odst. 2 písm. a) tr. řádu, neboť vyplývala ze shora uvedených zákonů a dalších zákonů, které otevřeně deklarovaly třídně potlačovatelský princip uplatňovaný především proti demokratickým silám v tehdejší společnosti.*" Z toho pak Nejvyšší soud vyvodil, že soudy musí při zjišťování naplnění § 5 hodnotit veškeré počínání tehdejších státních orgánů v celé jejich souvislosti.[33]

2.2 Střelba na hranicích

Pokud se podíváme na zcela převažující většinu trestních kauz řešících po roce 1989 zločiny komunismu, vidíme, že (kromě již nastíněného problému promlčení) jejich základní otázkou vůbec nebyla ta, zda a nakolik je možné odejmout právní povahu totalitárním zákonům, ale spíše nakolik je možno tyto zákony reinterpretovat s přihlédnutím k soudobým relevantním hodnotám a principům a nakolik je nutné chránit důvěru těch, kteří postupovali podle tehdy platného výkladu práva.

Ukázkovým a velmi kontroverzním příkladem tohoto postupu je kauza tzv. „střelců na berlínské zdi", pohraničníků odsouzených v 90. letech minulého století za usmrcení východoněmeckých uprchlíků v Berlíně.[34] V daném případě dva pohraničníci usmrtili opakovanými dávkami ze svých zbraní uprchlíka z NDR. Problém byl, že východoněmeckým státem akceptovaný a praktikovaný výklad zákona o státních hranicích jim takovýto postup (tedy v krajním případě i usmrcení člověka v zájmu zamezení jeho útěku do zahraničí) v zásadě umožňoval. I z hlediska jazykového šlo přitom o výklad možný.

Spolkový soudní dvůr tedy musel dovodit, zda se jednalo s ohledem na tehdejší ustálený výklad práva o beztrestný akt, nebo zda se jednalo o trestný čin. Soud se přiklonil k druhé z obou možností. Soud sice poukázal na prepozitivní obecné právní principy, které měly být dodržovány také v NDR; jako autoritu uvedl slavnou Radbruchovu formuli o rozporu mezi pozitivním zákonem a spravedlností, který dosáhne tak neudržitelné míry, že zákon musí jako „nenáležité právo" spravedlnosti ustoupit. Ačkoliv nelze podle Spolkového soudního dvora nacistické masové vraždění v žádném případě srovnávat se střelbou na německých hranicích, východisko uvažování zůstává stále totožné: při posuzování aktů, které se staly na základě vůle státu, musí být brán zřetel na to, *„zda stát nepřekročil nejkrajnější hranice, které jsou dány podle obecného přesvědčení v každé zemi"*.[35]

Zdá se nicméně, že tato část byla zcela rétorická. V následujícím odůvodnění totiž Spolkový soudní dvůr směr svého uvažování mění a namísto „radbruchovského" ustoupení zákonného nepráva spravedlnosti koncipuje přednost výkladu zákona v souladu s mezinárodními úmluvami proti výkladu zákona, který používaly státní orgány NDR. Soud totiž poukázal na to, že NDR byla vázána Mezinárodním paktem na ochranu občanských a politických práv z roku 1966 a správný výklad zákona o státních hranicích se měl přidržet tohoto paktu (ačkoliv ten neměl v NDR formálně přednost před vnitrostátním právem): *„Pokud zákon v době činu mohl být interpretován zejména se zřetelem na jeho text a na Ústavu NDR v souladu s mezinárodními závazky NDR na ochranu lidských práv, zákon v době činu musí být chápán podle interpretace vstřícné k lidským právům*."[36] V daném případě tedy měli pohraničníci zvolit jinou metodu zastavení uprchlíků, ne však po nich střílet dávkami ze samopalu.

Výtku případného porušení principu právní jistoty, legitimního očekávání a non-retroaktivity trestního práva Spolkový soudní dvůr odmítl, neboť očekávání, že trestní právo bude i v budoucnu interpretováno způsobem nesouladným s ochranou lidských práv, není hodno ochrany. Jak velmi případně upozorňuje R. Alexy, dané rozhodnutí (alespoň částečně založené na Radbruchově tezi, byť v transformované „interpretační" formě) vychází z alespoň rudimentární nerelativistické etiky a z jejích projevů v právu. Úsudky o určitém elementárním jádru etiky (a tudíž o extrémní nespravedlnosti) mají objektivní a kognitivní povahu, což se zrcadlí též v právním diskursu.[37]

Česká judikatura kontroverzní německý přístup, modifikující interpretaci komunistických předpisů, nikoliv ale tyto předpisy samotné, nezvolila. Namísto toho důsledně trvala na tom, že rozhodující pro trestnost pohraničníka bylo to, zda vskutku došlo k porušení tehdy platných předpisů. Například v rozsudku ve věci pohraničníků, kteří v roce 1986 zastřelili na hranicích občana tehdejšího západního Německa (v domnění, že šlo o uprchlíka, jakkoliv šlo ve skutečnosti o šedesátiletého houbaře), bylo pro krajský soud v roce 2001 rozhodující, že k použití střelné zbraně došlo neoprávněně. Ani tehdejší předpisy pohraniční stráži totiž

[33] Usnesení NS ze dne 16. 8. 2006, sp.zn. 5 Tdo 915/2006, www.nsoud.cz.

[34] Srov. rozhodnutí Spolkového soudního dvora publikovaného in BGHSt 39, 1 a rozhodnutí Spolkového ústavního soudu BVerfGE 95, 96 ve věci střelby a usmrcení občanů NDR při útěku do západního Berlína u berlínské zdi.

[35] BGHSt 39, 1 (16).

[36] Tamtéž.

[37] Alexy, R. A Defence of Radbruch's Formula. In: Dyzenhaus, D. (ed.): Recrafting the Rule of Law: The Limits of Legal Order. Hart Publishing: Oxford, 1999, str. 15, na str. 33: *„Spor o […] extrémní nespravedlnost nemůže být doložen nějakým důkazem, ale s pomocí argumentů"*.

www.komunistickepravo.cz

neumožňovaly, aby střelba dopadala na území cizího státu, navíc v tomto případě byla dokonce i střelba vedena z území Německa. V takovém případě soud prvého stupně shledal obžalovaného bývalého pohraničníka vinným trestným činem pokusu o vraždu; dokonání trestního činu mu nemohlo být prokázáno, neboť společně s ním byly obžalovány i další osoby, které na daném místě vedly jako členové pohraniční stráže střelbu, a nebylo tedy možno vyloučit, že smrtící kulku nevyslal někdo jiný.[38] Odvolací soud nicméně rozhodnutí zrušil, neboť vědomost o tom, že se nachází na území SRN, nebyla obžalovanému prokázána.[39]

V logice této judikatury pak soudy v roce 2001 dovodily, že pokud nově nasazení pohraničníci zastřelili „narušitele" státní hranice na území české obce, kam po neúspěšném pokusu o přechod hranice uprchl, nedopustili se žádného trestného činu, neboť střelba proti prchajícímu podezřelému byla v tomto případě podle tehdejších předpisů oprávněná. Jakkoliv byly podle soudu *„zákony a předpisy i samotné rozkazy z dnešního pohledu tehdy špatné, odporovaly lidským právům […] tyto skutečnosti nemohli obžalovaní vzhledem ke svému postavení ovlivnit a tyto skutečnosti stály tedy mimo ně"*.[40] Naopak německé soudy by obdobný případ jistě posoudily jako kriminální, neboť komunistické předpisy o oprávněném použití zbraně bylo ve smyslu německé judikatury nutno vyložit vstřícně k ochraně lidských práv, a to s ohledem na tehdejší mezinárodní závazky státu (zejména mezinárodní pakt o občanských a politických právech).

Odsoudit pohraničníka za střelbu na hranicích tak bylo v českých podmínkách možno jen v situaci, kdy sám vědomě porušil své povinnosti a jednal v rozporu s tehdejším právem – např. vědomě vstoupil na území tehdejšího západního Německa, kde se setkal s německým pohraničníkem, který se ho pokusil zadržet, načež jej český pohraničník zastřelil,[41] resp. pronásledoval

[38] Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 15. 3. 2001 ve věci *Pavel Čada a spol.* (sp. zn. 33T 4/2000). Pavel Čada, v roce 2001 člen Vězeňské služby, byl za pokus vraždy odsouzen s ohlédnutím na všechny polehčující okolnosti k minimálnímu trestu, který mohl být uložen, tedy ke třem létům odnětí svobody, a to ve věznici s nejmírnějším režimem. Na druhou stranu je pro tento typ případ a možnost dosažení spravedlnosti prostřednictvím trestního práva symptomatické, že spoluobžalovaní byli osvobozeni, protože konzistentně trvali na rozdíl od odsouzeného na tom, že střelbu vedli jen do vzduchu. Tento a všechny dále uvedené rozsudky zveřejněny pouze na webové stránce aplikace.mvcr.cz/archiv2008/policie/udv/rozsudky/rozsudky.html, není-li uvedeno výslovně jinak.

[39] Rozsudek Vrchního soudu v Praze ve věci *Pavel Čada a spol.* ze dne 1. 10. 2001 (sp.zn. neuvedena, přístupné na aplikace.mvcr.cz/archiv2008/policie/udv/rozsudky/rozsudky.html). Takovýto závěr Vrchního soudu se v kontextu této judikatury jeví jako správný, neboť čtenář již na prvé čtení snadno zjistí mezeru v logice KS v Plzni právě v tomto bodě.

[40] Rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 1. 10. 2001 ve věci *Čepl a Kubec* (sp. zn. neuvedena).

[41] Takto kauza *RSDr. Františka Korbela* a vynikající rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 4. 6. 1998, sp. zn. 45T 9/98. Obdobně kauza *Václava Smejkala*, který v listopadu 1968 zastřelil zběhlého vojáka již na západoněmeckém území, viz rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích, pobočka v Táboře, ze dne 15. 4: 1998, sp. zn. 9T 25/96.

prchající občany NDR vědomě v rozporu s československými předpisy až na území SRN, kde je zadržel a převedl zpět na území ČSSR, kde byli následně předáni orgánům NDR.[42] Určitým výjimečným příkladem je kauza Miloše Roudnického, který jako pohraničník nepoužil v rozporu s tehdejšími předpisy mírnější formu zastavení „narušitelů" státní hranice, ale namísto toho začal na „narušitele" střílet dávkami ze samopalu. Rozhodnutí tohoto typu (restriktivní interpretace komunistických předpisů o použití zbraně na hranicích) je ale spíše výjimečné.[43]

V případech střelby na komunistických hranicích je velmi obtížné říci, které řešení je lepší – zda přísnější německé, nebo k pohraničníkům vstřícnější české. Na rozdíl od jednodušších kauz, jako jsou brutality 50. let nebo mučení disidentů typu pálení V. Třešňáka příslušníkem StB Kafkou, zde totiž hovoříme o případech lidí, kteří si svou službu zpravidla nevybírali (jedná se vesměs o vojáky základní služby), byli obvykle velmi mladí – zpravidla méně než 20 let, vystaveni dlouhodobé indoktrinaci ideologií tehdejšího režimu (zpravidla jim bylo vtloukáno do hlavy, že proti nim stojí po zuby ozbrojení zlosynové typu filmového „Krále Šumavy"), jednali zpravidla ve velmi vypjaté atmosféře atd. Ostatně německá judikatura byla kritizována za to, že na pohraničníky, z velké části -náctileté muže se základním vzděláním, maximálně s učilištěm, staví nerealistické nároky uvažování filozofů a dilemata Antigoné stojící tváří tvář Krentově nelidskému zákonu ve známém Sofoklově dramatu. Nutno říci, že české soudy i při výměře trestu přihlížely též k tomu, že například pohraničníci byli komunistickým režimem zcela indoktrinováni, služba na hranicích nebyla dobrovolná, navíc byly režimem úmyslně vybírány mladé osoby, u kterých nevznikaly pochybnosti, že zastřelí kohokoliv, kdo se objeví v pohraničním pásmu, nota bene v situaci, kdy *„tento režim, který je objektivně zrůdný, nebyl v době, kdy k události došlo, jednoznačně odmítán"*.[44]

Klíčovým rozdílem ve prospěch německého přístupu se však jeví to, že v Německu, na rozdíl od České republiky, byli odsouzeni též ti, co pravidla pro střelbu na hranicích tvořili, a oproti zpravidla podmíněným trestům pohranič-

[42] Zde se podle NS jednalo o trestný čin vydírání v souběhu s trestným činem porušování povinností strážní služby, kde s ohledem na jejich trestní sazbu byly oba trestné činy bez ohledu na stavení běhu promlčecí doby již promlčeny – usnesení NS ze dne 2. 4. 2002, sp. zn. 3 Tdo 1019/2002, www.nsoud.cz. Nemohlo se podle NS jednat o trestný čin zbavení osobní svobody, neboť jiný výklad *„by v rozporu se zásadami výkladu příčinné souvislosti [rozšiřoval] úmysl obviněných, který zřetelně vedl k zadržení podezřelých osob až k následku, který v dané věci spočíval v trestněprávní sankci nedovoleného překročení státní hranice poškozenými podle tehdy platných zákonných norem trestní jurisdikce NDR"*.

[43] Kauza *Miloše Roudnického*, rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích, pobočka v Táboře, ze dne 27. 4. 2000 (sp.zn. neuvedena). Roudnický byl za zastřelení dvou osob odsouzen za trestný čin ublížení na zdraví k podmíněnému trestu odnětí svobody.

[44] Viz kauza *Pavel Čada a spol.*, cit. výše, pozn. č. 38, str. 15.

www.komunistickepravo.cz

níků dostali tresty nepodmíněné.[45] Snad i proto český soud zvažující trest pro odsouzeného pohraničníka neopomněl upozornit, že odsouzeného nadřízení, kteří celou politiku vytyčovali, nemohli do styku s „narušitelem" přijít, a tedy se prý nemohli ani činu, který jejich podřízený provedl, vůbec dopustit.[46]

2.3 Justiční vraždy

Nejzajímavějším právním názorem vysloveným v kauzách zločinů komunismu je pravděpodobně českým Nejvyšším soudem podaná definice justiční vraždy, tedy situace, kdy soudce odsoudil obžalovaného k trestu smrti, jakkoliv si byl vědom toho, že daná osoba je ve skutečnosti nevinná a žádného trestného činu se nedopustila. Soudce činný v politickém procesu je ve smyslu této doktríny nepřímým pachatelem trestného činu vraždy, kdy tzv. živým nástrojem je vykonavatel trestu smrti (kat), a to za situace, kdy usmrcení při popravě není z jeho strany trestným činem, protože je jeho povinností vykonat trest uložený pravomocným a vykonatelným rozsudkem. Účastníky (organizátory či návodci) na trestném činu nepřímého pachatele jsou ti, kteří pojali záměr fyzicky zlikvidovat tuto osobu, zvolili rozsudek smrti za prostředek vedoucí k dosažení zamýšleného cíle, zinscenovali trestní řízení založené na falešném obvinění, ovlivnili soudní řízení tak, aby byl vynesen nespravedlivý odsuzující rozsudek, a využili k tomu svého faktického postavení nad soudem ve struktuře politické moci a státního mechanismu.[47]

Doktrína justiční vraždy byla vytvořena v kauze JUDr. Pavla Vítka.[48] V této věci soudy čelily poměrně otevřené výpovědi soudce z doby stalinismu, jednoho ze tří profesionálních soudců pětičlenného senátu Státního soudu, který odsoudil nevinného člověka k trestu smrti. Vítek celý proces před Státním soudem v tzv. babické kauze označil za čistě formální, *„rozsudky již byly předem určeny, soudci je pouze vyhlásili, všichni před vyhlášením hlasovali pro určené tresty a nikdo neměl odvahu hlasovat jinak"*. U Státního soudu jen *„využívali jeho doktorátu k tomu, aby dal právní nátěr obžalobě a výsledkům hlavního líčení"*, přitom on *„byl jen malé kolečko ve velkém soukolí, a kdyby tam nebyl, byl by tam někdo jiný"*.[49]

Nejvyšší soud odmítl názor, podle něhož soudce nemůže být činěn odpovědným za své rozhodnutí. Obdobně jako německé soudy v kauze střelby na

[45] Srov. k tomu též rozhodnutí ESLP ze dne 22. 3. 2001 ve věci *Streletz, Kessler a Krenz v. Německo*, stížnosti č. 34044/96, 35532/97 a 44801/98, a zejména pak odlišné stanovisko soudce Zupančiče, který se velmi zajímavým způsobem vyslovuje k dilematu trestat pěšáky versus trestat ty, co daná pravidla skutečně utvářeli.

[46] Viz kauza *Pavel Čada a spol.*, cit. výše, pozn. č. 38, str. 15.

[47] Viz rozhodnutí NS ve věci obž. *JUDr. Pavla Vítka* ze dne 7. 12. 1999, sp. zn. 7 Tz 179/99, přístupné v systému ASPI.

[48] Tamtéž. Trestní stíhání Vítka bylo později zastaveno, protože obžalovaný zemřel – viz usnesení Městského soudu v Praze z 6. 8. 2001, sp. zn. 46T 23/2000.

[49] Srov. k tomu též kapitolu Socialistická justice, uveřejněnou v části třetí této publikace.

berlínské zdi vychází u určitého rudimentárního jádra nerelativistické etiky soudcovské činnosti. Tento prazáklad chápání toho, co činí, resp. má činit soudce, také ovlivňuje určité kulturně sdílené minimum toho, co lze klást na pojem soudního rozhodnutí: *„Výkon soudcovské funkce není nikdy jen samotnou aplikací zákonu, při které soudce činí svá rozhodnutí v souladu či v rozporu s normativním aktem státní moci. Výkon soudcovské funkce má především svůj etický základ. Výkon soudcovské funkce charakterizují určité nadčasové etické atributy, které vyplývají z toho, že rozsudek – a zejména odsuzující rozsudek – je vždy závažným zásahem do životních osudů lidí. Nejvyšší soud si je vědom toho, že v bývalém Československu ani v nynější České republice nebyla kodifikována etická pravidla výkonu soudcovské funkce. Přesto je přesvědčen, že nezpochybnitelnou součástí jejich nepsané formy jsou některé principy, které musí být dodrženy za jakýchkoli vnějších podmínek ovlivněných politickými a jinými poměry, aby rozsudek byl spravedlivý a aby výsledek činnosti soudce vůbec mohl být označen za rozsudek nejen ve formálně procesním smyslu, ale především ve smyslu obsahovém a hodnotovém, tj. jako akt spravedlnosti. Nejvyšší soud si je vědom také toho, že pojem spravedlnost je vždy v určitém smyslu historicky či dobově podmíněn, ale je přesvědčen, že lze formulovat alespoň elementární etické atributy pojmů spravedlnost spravedlivý rozsudek, které takto podmíněny nejsou."*[50]

Z uvedených východisek pak Nejvyšší soud rozvíjí svou teorii toho, jaké minimální požadavky musí splňovat trestní rozsudek: *„Minimálním požadavkem, který je nutné klást na rozsudek v oboru trestního soudnictví, aby o něm vůbec mohlo být uvažováno jako o rozsudku spravedlivém, je to, že odsuzující rozsudek je odplatou za skutečně spáchaný zločin odsuzované osoby. Rozsudek musí být skutečným výsledkem předcházejícího řízení. Řízení, z něhož má vzejít rozsudek, nesmí být jen formálním i bezvýznamným doprovodem předem pojatého rozhodnutí. Rozsudek musí být skutečným produktem činnosti soudu, a nikoli aktem, který je soudu vnucen zvenčí, tj. subjekty stojícími mimo soudnictví, např. politickými orgány, exekutivou atd. Soudní rozhodování se musí vyznačovat odstupem od zájmů na výsledku řízení, včetně zájmů politických. Samostatným a výlučným účelem rozsudku nesmí být to, aby se stal nástrojem politického boje, který vede jedna část společnosti proti jiné části společnosti. Rozsudek nesmí být holým aktem likvidace jednotlivců či skupin v rámci tohoto boje. Význam těchto pravidel je v tom, že pokud je soudce, a zejména soudce z povolání, nerespektuje, vážně se zpronevěřuje elementárním zásadám etiky soudcovského povolání, ať již tak činí z jakéhokoli důvodu, tedy případně i proto, že podlehl vlivu politických poměrů. Jestliže je soudce v souvislosti s rozhodováním vystaven nějakému momentálnímu či dobovému vlivu, musí pamatovat na to, že jeho rozhodnutí musí obstát i poté, co tyto vlivy pominou. Soudce si musí být vědom toho, že i poté musí jeho rozhodnutí snést elementární kritéria spravedlnosti."*[51]

[50] Rozsudek sp. zn. 7 Tz 179/99, cit. výše, pozn. č. 47, zdůraznění doplněno.

[51] Tamtéž, zdůraznění doplněno.

www.komunistickepravo.cz

Nejvyšší soud, s vědomím právě uvedených premis, následně definoval to, co je nutno chápat jako justiční vraždu, kdy soudce je skutečným pachatelem trestného činu, zatímco kat je toliko jeho nástrojem: *„Jestliže je někdo zbaven života na podkladě odsuzujícího rozsudku, jímž mu byl uložen trest smrti, vyvstává otázka, kdy je vynesení takového rozsudku trestným činem, kdy jde o zneužití úřední moci soudce a kdy jde o tzv. justiční vraždu, Tato otázka je velmi obtížná, nicméně je řešitelná. V první řadě je nezbytné ujasnit si určitou hierarchii nezákonností, které mají vliv na rozsudek. Může jít o případ, kdy rozsudek je výsledkem řádně provedeného řízení, je založen na konkrétních důkazech a na nějakém jejich hodnocení, přičemž otázka viny či neviny je jen věcí odlišného názoru různých soudních instancí. V jiném případě je rozsudek výsledkem vadně provedeného řízení a nedostatečných důkazů, avšak jde o pochybení, které je v podstatě jen projevem nízké úrovně rozhodnutí bez toho, že by tu byl záměr soudce poškodit obviněného. Rozsudek je ještě produktem normálně fungujícího soudnictví. V dalším případě je rozsudek vadný proto, že tu byl úmysl soudce poškodit obviněného nebo někoho zvýhodnit, ale rozsudek je součástí procesu, který je veden způsobem ještě slučitelným s atributy skutečného soudního řízení, tj. takového řízení, jehož průběh a výsledek může obviněný jako procesní strana reálně ovlivnit. Vadný rozsudek je v tomto rámci v podstatě narušením principu nestrannosti a objektivnosti výkonu soudcovské funkce. V nejzávažnějším případě je rozsudek vynesen za okolností, které již jsou charakterizovány absencí základních nadčasových etických atributů výkonu soudcovské funkce, zejména proto, že:*

- *předem byl pojat záměr fyzicky odstranit určitou osobu nebo skupinu osob,*
- *rozsudek byl zvolen za nástroj fyzické likvidace této osoby nebo skupiny osob,*
- *soudce se tímto účelem rozsudku z jakéhokoli důvodu ztotožnil,*
- *soudce podřídil způsob vedení řízení nebo způsob své účasti na rozhodování tomu, aby bylo dosaženo vydání zamýšleného likvidačního rozsudku,*
- *soudce vynesl nebo se podílel na vynesení odsuzujícího rozsudku bez ohledu na průběh a výsledky předcházejícího řízení; výsledky řízení ve skutečnosti nebyly kritériem rozsudku, ale naopak řízení bylo přizpůsobeno záměru vynést likvidační rozsudek,*
- *obviněný byl bez jakékoli reálné šance zvrátit předem pojatý záměr směřující k jeho likvidaci, i když i za této situace řízení dokonce mohlo vyvolávat dojem, že jeho obsah je podkladem rozsudku, např. proto, že obviněný přednesl vynucené doznání.*

Za těchto podmínek lze uvažovat o tom, že vynesení odsuzujícího rozsudku je součástí smrtícího mechanismu, a to nezbytnou a nenahraditelnou součástí tohoto mechanismu. Podstatu věci pak nemůže vystihnout odpovědnost soudce jen za zneužití úřední moci, nýbrž jeho odpovědnost za vraždu. V tom lze spatřovat právní povahu jevu, který je označován za tzv. justiční vraždu. Základní charakteristikou odsuzujícího rozsudku tu je skutečnost, že akt vynesení rozsudku je zcela odtržen od etického fundamentu výkonu soudcovské funkce.“ [52]

Uvedený právní názor byl později aplikován též na prokurátora z kauzy justiční vraždy generála Heliodora Píky[53] a zcela nedávno pak Nejvyšším soudem též na kauzu prokurátorky Ludmily Brožové-Polednové, která se podílela na odsouzení Milady Horákové. Zde Nejvyšší soud jasně uvedl, že nemá důvodu se odchýlit od zásad vytýčených v kauze JUDr. Vítka, soudce babické kauzy, ani v případě obviněné, která v řízení před Státním soudem vystupovala v postavení prokurátorky: *„Tyto zásady se totiž přiměřeně vztahují i na osoby, které v soudním řízení vystupují v postavení žalobce, bez ohledu na to, zda jsou označeny jako prokurátor, státní zástupce nebo jinak. I když je nutné respektovat, že žalobce je procesní stranou, a z toho důvodu je namístě připustit, že vystupování žalobce před soudem je vlastní určitá jednostrannost v pohledu na projednávanou věc, je zároveň nutné trvat na tom, že i činnost žalobce musí odpovídat alespoň elementárním nadčasovým etickým hlediskům. Jde o kritéria, v jejichž světle činnost žalobce musí obstát i poté, co pominuly okolnosti, do nichž se promítaly aktuální politické poměry doby. Tato kritéria se v podstatné míře kryjí s tím, co představuje také etický fundament výkonu soudcovské funkce. To, že žalobce těmto kritériím nedostál, se projevuje obdobně jako u soudce, to znamená tím, že žalobce pojal svou účast v soudním řízení způsobem charakterizovaným v předcházejícím odstavci odůvodnění tohoto usnesení okolnostmi popsanými pod body a) až g). Z toho vyplývá, že odpovědnost žalobce za smrt osob nevinně odsouzených k trestům smrti je vázána na obdobné podmínky jako odpovědnost soudce.“*

Nejvyšší soud vzal v potaz to, že v trestním řízení proti Miladě Horákové a spol. *„šlo o tzv. politický proces, jehož mechanismus byl takový, že o tom, kdo bude obviněn, postaven před soud a odsouzen včetně trestu, který mu bude uložen, zda bude vykonán, nebo případně změněn, bylo předem fakticky rozhodnuto politickým orgánem komunistické strany v součinnosti se Státní bezpečností. Osoby vybrané k provedení soudního řízení v postavení soudců a prokurátorů byly podrobeny zevrubné instruktáži, jak postupovat, a byly v podstatě jen vykonavateli toho, jak fakticky rozhodl politický orgán v součinnosti se Státní bezpečností. Za těchto okolností rozsudek, jehož obsah byl fakticky určen politickým orgánem a jeho rozhodnutím fyzicky zlikvidovat osoby, nad nimiž byl posléze formálně vynesen, nebyl aktem spravedlnosti za skutečně spáchané zločiny odsuzovaných osob, nýbrž mocenským zásahem politického orgánu proti skutečným či domnělým odpůrcům tehdejšího politického režimu v rámci tzv. třídního boje. Rozsudek nebyl výsledkem předcházejícího soudního řízení, neboť toto řízení bylo ve skutečnosti jen formálním a bezvýznamným doprovodem předem pojatého rozhodnutí. Rozsudek ve skutečnosti ani nebyl produktem činnosti soudu, nýbrž aktem, který byl soudu zvenčí vnucen faktickou mocí politického orgánu stojícího mimo soudnictví. Uváží-li se tyto okolnosti, je jasné, že všechny osoby, které přijaly angažmá v soudním procesu v postavení soudců nebo prokurátorů*

[52] Tamtéž.

[53] Věc *JUDr. Karla Vaše*, rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 15. 6. 2001, sp. zn. 56T 7/2001.

www.komunistickepravo.cz

a které tím jen dodaly celé věci vnější zdání regulérně vedeného řízení, ačkoli šlo o bezobsažné zastření toho, že o věci již bylo rozhodnuto politickým orgánem, měly v podstatě srovnatelné postavení pouhých, avšak z hlediska zvoleného mechanismu likvidace postižených osob nenahraditelných vykonavatelů vůle politického orgánu. Není přesvědčivého důvodu zásadně nějak diferencovat jejich odpovědnost podle toho, zda působili jako soudci nebo jako prokurátoři, neboť ti i oni se zapojili do realizace záměru politického orgánu fyzicky zlikvidovat postižené osoby. […] V posuzovaném případě tomu bylo tak, že prokurátoři i soudci fakticky přijali rozhodnutí předem učiněné politickým orgánem a svými funkcemi ho pouze zaštítili a dodali mu zdání, že vzešlo z regulérního řízení. Míra účasti a odpovědnosti obviněné je za této situace s mírou účasti a odpovědnosti ostatních osob velmi dobře srovnatelná. Svědčí o tom zjištění, že obviněná byla mezi prokurátory vybrána k zastupování obžaloby proto, že byla absolventkou právní školy pro pracující, osvědčila se v jiných věcech, v nichž řízení bylo politickým procesem, a vynikla jako dobrý řečník. Na to navazuje zjištění, že když byla z prokurátorů, kteří na věci pracovali, ustavena tzv. vedoucí skupina prokurátorů, obviněná byla v této skupině, zúčastnila se vypracování konceptu obžaloby, přičemž obžalovací spis jako výsledek spolupráce vedoucí skupiny prokurátorů s ministerstvem vnitra byl předložen k politickému schválení. Významné je i zjištění, že obviněná se s dalšími prokurátory a také se soudci býv. Státního soudu zúčastnila společných porad a instruktáží týkajících se trestů a vystupování před soudem. Důležité je zjištění, že obviněná byla vybrána mezi prokurátory, kteří před soudem přednesli závěrečnou řeč, přičemž její vystoupení spočívalo v morálním odsouzení osob postavených před soud. Její vystoupení mělo jasný záměr působit emotivně na postoj veřejnosti tak, aby uložené tresty smrti akceptovala. Pominout nelze ani zjištění, že obviněná po vynesení rozsudku podepsala hodnocení procesu a že v tomto hodnocení bylo vyjádřeno uspokojení nad tím, že proces ‚dopadl dobře', přičemž bylo zvlášť zdůrazněno, že se tak stalo zejména díky Státní bezpečnosti. Účast obviněné nakonec dokresluje zjištění, že byla jako jeden ze dvou prokurátorů přítomna popravě osob odsouzených k trestům smrti. Tato zjištění ve svém souhrnu zřetelně ukazují na to, že obviněná se ztotožnila s tím, co bylo předem daným a politickým orgánem vytýčeným účelem procesu, tj. s fyzickou likvidací postižených osob bez ohledu na to, že nejsou ničím vinny, a že účast na věci přijala s tím, že tak přispívá k odstranění těchto osob a zároveň k vyvolání dojmu, jako by šlo o regulérní soudní řízení. […] Nic na tom nemění okolnost, že odsouzené osoby byly fyzicky usmrceny až při popravě, tedy aktem kata provedeným s určitým časovým odstupem od procesu a od vynesení rozsudku. Jestliže za smrtící mechanismus byl zvolen zinscenovaný soudní proces s předem dohodnutým rozsudkem smrti, pak neodmyslitelným atributem tohoto mechanismu bylo i to, že doba jednání obviněné, které spočívalo v účasti na procesu, se nekryla s dobou, kdy při popravě nastala smrt odsouzených osob."[54]

[54] Viz usnesení NS ze dne 4. 6. 2008, sp.zn. 7 Tdo 549/2008 (kauza *Ludmila Brožová-Polednová*), www.nsoud.cz.

2.4 Další problémy postihu komunistických zločinů

Podstatně jednodušší byly ty případy, kdy představitelé komunistické moci zjevně porušili tehdejší platné zákony, typicky například v případech nezákonných vazeb disidentů.[55] Ještě jednodušší to bylo z hlediska právního při posouzení nezákonných praktik při výsleších osob v době politických procesů 50. let,[56] ale i při týrání disidentů v době normalizace,[57] resp. v souvislosti s akcí „Asanace" (nucení režimu nepohodlných osob nezákonnými prostředky k emigraci),[58] které byly vesměs v rozporu s tehdy platnými předpisy.

Jiné z právního hlediska poměrně jednoduché případy narážely s ohledem na běh času na neproniknutelnou bariéru důkazní nouze.[59] Soudy často upozorňovaly, že pro trestní posouzení je rozhodující *„míra nezbytné jistoty na základě důkazů provedených před soudem"*, když *„vše ostatní je rovina historická a morální"*.[60] Málo známo je to, že asi i jedna z nejznámějších a právně nejkomplikovanějších kauz vůbec, totiž kauza vytvoření tzv. dělnicko-rolnické vlády Jakešem a Lenártem, nakonec skončila pro nedostatek důkazů svědčících o tom, že právě obžalovaní Lenárt a Jakeš o něco takového usilovali. Jako zásadní problém se naopak při-

[55] Např. rozsudek Okresního soudu ve Zlíně ze dne 14. 1. 1998 ve věci *Ing. Vlastimila Daňka*, který v roce 1988 podepsal příkaz k nezákonné vazbě Stanislava Devátého (sp. zn. neuvedena). Daňka jako bývalého zástupce náčelníka OS SNB nezachránilo ani to, že dostal pokyn k zatčení od orgánů StB, neboť měl i podle tehdejších zákonů právo a povinnost odepřít splnění nezákonného příkazu. Za trestný čin zneužívání pravomoci veřejného činitele byl odsouzen k trestu odnětí svobody na jeden rok s podmíněným odkladem 18 měsíců.

[56] Např. kauza příslušníka StB *Jaroslava Daniela* (ročník 1912), který v letech 1948–1950 používal během výslechů obviněných osob mučení (např. bití přes chodidla nohou, rány pěstmi do celého těla atd.) proto, aby z vyslýchaných osob vynutil doznání – viz rozsudek Městského soudu v Brně ze dne 25. 4. 1997, sp.zn. 3T 181/95. Daniel byl odsouzen na pět let odnětí svobody. Obdobně kauza *Ladislava Máchy* (ročník 1923), podporučíka StB, který v roce 1950 týral faráře Toufara v souvislosti s tzv. čihošťským zázrakem – rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 23. 11. 1998, sp. zn. 3T 48/97 (příčinnou souvislost týrání a smrti se nepodařilo prokázat). Mácha byl odsouzen k pěti letům odnětí svobody. Jiným příkladem je jiná kauza z roku 1950 – věc *Vladimír Špaček* (ročník 1921), který jako příslušník StB mučil vyslýchané vězně (rozsudek Okresního soudu v Pardubicích ze dne 12. 10. 1999, sp.zn. 3T 48/98). Špaček byl odsouzen ke dvěma létům odnětí svobody.

[57] Týrání Václava Malého příslušníkem StB *JUDr. Jaroslavem Dolanským*, viz rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 14. 10. 1999, sp. zn. 7T 15/99. Za trestný čin zneužívání pravomoci veřejného činitele odsouzen k podmíněnému trestu odnětí svobody v délce šesti měsíců se zkušební dobou 18 měsíců.

[58] Viz kauza „Asanace", obž. *Němec, Stárek, Wiederlechner, Mézl*, rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 12. 2. 2002, sp. zn. 2T 30/2001.

[59] Například střelba pohraničníků v roce 1950 na oběti tehdejším režimem zinscenovaného „nelegálního" přechodu státní hranice – viz zprošťující rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 5. 6. 2002 ve věci obžalovaného *Vítězslava Hörla* (sp.zn. 3T 4/2002).

[60] Takto zprošťující rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 7 nad *Lubomírem Štrougalem* ze dne 20. 2. 2002, sp. zn. 24T 100/2001.

www.komunistickepravo.cz

nejmenším pro Vrchní soud v Praze neukázalo znění tehdejšího trestního zákona, podle něhož by obžalovaní museli jednat mj. v úmyslu „rozvracet socialistické společenské a státní zřízení republiky“. K tomu Vrchní soud v Praze jako obiter dictum uvedl, že *„ani tehdejší ústavní pořádek a dikce trestního zákona, posuzovány též základními principy přirozeného práva, nedovolovaly nadřazovat zachování socialistického společenského zřízení v tehdejším pojetí nad suverenitu státu“*.[61]

Soudy pravidelně řešily problém, že za komunistické zločiny odsouzené osoby vedly zcela řádný život, nebyly nikdy dříve trestány. Někdy ovšem z toho vyvodily poměrně absurdní závěry o trestu – například v mediálně známé kauze příslušníka StB Kafky (týrání vyslýchaného Vlastimila Třešňáka) s ohledem na jeho bezúhonnost (*„z místa bydliště k němu nebylo zjištěno stížností, naopak požívá dobré pověsti“*) a na to, že se trestný čin stal před 17 lety, přičemž *„neexistuje žádná organizace, která by měla takovou moc, jako měla StB“*, soud vyměřil trest zákazu činnosti v ozbrojených silách, ozbrojených sborech, v obecní policii a bezpečnostní službě na čtyři roky.[62] Třešňák, který po návratu z emigrace na Kafku podal trestní oznámení, ostatně takto vzpomíná na jednání soudkyně: *„Po druhém stání jsem měl stoprocentní jistotu, že z rozsudku nic nebude. [...] Cítil jsem se u soudu občas jako na pranýři, jako vinný. ‚Pane poškozený, jestlipak víte, že pan Josef Kafka má na rozdíl od vás dobrý posudek z místa bydliště?‘ “*[63] „Příkladný“ a beztrestný život vesměs žili i pachatelé těch nejbrutálnějších zločinů z 50. let.[64]

3. Jak se justice po roce 1989 vyrovnala s úkolem postihnout zločiny komunistického režimu?

V české veřejnosti asi všeobecně převládá nad soudním vyrovnáním se s minulostí pocit zmaru. Je ale otázkou, zda lepší výsledky bylo možno od české justice objektivně očekávat. V SRN sice procesy proběhly rychle a efektivně, stalo se tak ale za použití západoněmeckého práva, jeho aparátu a též západoněmeckých soudců. Nutno říci, že právě to na území bývalé NDR v podstatné míře odňalo těmto procesům značnou část legitimity. Ve velké většině dalších postkomunistických zemí pak jakékoliv výraznější vyrovnání se se zločiny komunistického režimu neproběhlo. V tomto srovnání pak nevychází česká justice tak špatně, jak se může zdát ze srovnání s bývalou NDR.

[61] Viz str. 6 rozsudku Vrchního soudu v Praze ve věci obžalovaných *Jakeše a Lenárta* ze dne 26. 6. 2003, sp.zn. 2 To 5/03.

[62] Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 13. 5. 1998, sp. zn. 4T 187/96 (kauza *Kafka*), později změněn.

[63] Viz Vlastimil Třešňák, Reflex 1/2008, přístupné na stránce www.reflex.cz/Clanek30459.html.

[64] Např. příslušník StB Jaroslav Daniel, který „vyslýchal“ podezřelé mučením – viz výše, pozn. č. 56.

Při rozhodování komunistických zločinů se jen málokterý český soud zamyslel nad tím, jaký je vlastně smysl trestat tyto zločiny desítky let poté, co se staly. Výjimkou byl např. Krajský soud v Českých Budějovicích, jehož soudce Jiří Bernát na závěr potrestání pohraničníka za 40 let staré zastřelení dvou osob na hranicích mj. uvedl, že rozhodnutím soudu *„došlo k pojmenování viny obžalovaného, k charakterizování toho, k jakým nezákonným projevům v minulém období docházelo“*, současně došlo též k *„plné rehabilitaci a satisfakci těch, kteří byli minulým režimem postiženi“*.[65] Je pak ale logické se ptát, zda obdobnou rehabilitaci a satisfakci, resp. pojmenování viny, nemohly poskytnout stejně nebo dokonce ještě lépe jiné nástroje, např. instituce na způsob jihoafrické komise pravdy a usmíření.[66]

[65] Viz kauza *Roudnický*, cit. výše, pozn. č. 43.

[66] Srov. obecně např. Přibáň, J. Právní symbolismus. O právu, času a evropské identitě. Filosofia: Praha, 2007, část III.

www.komunistickepravo.cz